

УДК 314.145:316.42(477)

Г.А. Дмитренко,

д-р екон. наук, проф.,
зав. кафедрою Університету менеджменту
та освіти АПН України
E-mail: dmitrenko2000@meta.ua

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПІДГРУНТЯ ПОЗИТИВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються основні чинники руйнування соціального капіталу в Україні і висвітлюються шляхи його нарощування за допомогою унікальної технології, яка забезпечує підвищення самодостатності громадян і росту довіри до влади.

Ключові слова: соціальний капітал, трансформаційні процеси, чинники руйнування, самодостатність, самоорганізація, щорічне соціальне опитування, специфічна анкета.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні протягом 20 років незалежності мають негативні наслідки, що відображаються по багатьох напрямках. Головні з них — це погіршення якості життя основної частини (критичної маси) населення країни, зниження його політичного і соціального статусу, посилення ролі «гвинтиків» у системі управління суспільством як об'єктів маніпуляцій різних політичних сил та інше.

Фрагментарне, безсистемне здійснення трансформаційних процесів зумовило виникнення системної кризи в Україні, яка охопила всі сфери організації суспільства: політичну, економічну, соціальну, культурну (зокрема освіту). Системна криза характеризується не тільки наявністю істотних суперечностей у кожній із вказаних сфер, а й їх взаємовпливом. Наслідком такого взаємопроникнення є неможливість вирішити проблеми в жодній зі сфер через вплив інших. Це нагадує «замкнене коло», виходу з якого нібито немає.

Очевидно, потрібна якась міцна суспільна основа, що стала б джерелом тої сили, яка розірвала б це замкнене коло. За деякими спостереженнями, такою суспільною основою — джерелом «розривної сили» може стати соціальний капітал країни. Але щоб це сталося, потрібно спочатку глибше зануритися в його сутність і вивчити особливості вітчизняного соціального капіталу з позицій його потенційних можливостей стати джерелом та імпульсом позитивних трансформаційних процесів в Україні.

Аналіз попередніх досліджень. Термін «соціальний капітал» виник в науковій літературі порівняно недавно (з 90-х років минулого століття), але досить швидко

© ДМИТРЕНКО Г.А., 2013

привернув до себе увагу вчених різних країн, насамперед економічно розвинених. Одне із найвідоміших формулювань сутності соціального капіталу надав авторитетний політолог-аналітик США Ф. Фукуяма: «Соціальний капітал — це норми, неформальні норми та цінності, які роблять можливими колективні дії у групах людей. Це може бути як мала група... чи велика група, скажімо корпорація, чи... суспільство в цілому» [1]. Багато уваги соціальному капіталу з точки зору його впливу на економічний розвиток країни [2], соціальну політику [3], відтворення населення [4], фізичний капітал [5] приділяли вчені з ближнього зарубіжжя. Крім того, в працях російських вчених розглянуто питання взаємозв'язку соціального капіталу і розширення населення на бідних і багатих [6], також структури і функції соціального капіталу [7].

Серед вітчизняних вчених, які так чи інакше приділяли увагу соціальному капіталу (В. Геєць, Т. Заяць, А. Колот, В. Куценко, Е. Лібанова, М. Горожанкіна, М. Лесечко та інші), можна виділити, на думку автора, праці, в яких робляться спроби, по-перше, чітко структурувати соціальний капітал та ув'язати його з іншими видами капіталу (О. Грішнова [8]), по-друге, дослідити вплив його на здоров'я населення та виміряти його кількісною мірою (Н. Левчук [9]).

У решті-решт, всі вітчизняні дослідники соціального капіталу роблять висновок, що запас цього капіталу в Україні дуже низький, а вплив його на модернізацію економіки, держави і суспільства в цілому дуже великий [10].

Але відкритим залишається питання особливостей соціального капіталу в Україні і можливостей його нарощування саме для забезпечення вищезазначених і дуже потрібної країні модернізації, яку досить суттєво актуалізує в своїх наукових працях Е. Лібанова.

Мета даної статті полягає у спробі виявити основні чинники малого запасу соціального капіталу в Україні та обґрунтувати концептуальні напрями його нарощування через відповідні управлінські дії.

Виклад основного матеріалу. Аналіз попередніх досліджень дав змогу авторові визначити свою інтерпретацію поняття «соціальний капітал». Це — специфічна характеристика суспільства, що відображає згуртованість людей, в основі якої — довіра і взаємодопомога, які, в свою чергу, базуються на загальноусвідомлених нормах і цінностях, що сприяють їх об'єднанню і успішному вирішенню суспільних проблем спільними зусиллями.

Виходячи із цього, постає необхідність визначитись, чому всі аналітики сходяться на тому, що в Україні дуже малий запас соціального капіталу. Відповідь на це питання потрібно шукати в причинах роз'єднання громадян України, маючи на увазі, що країна має дуже складне історичне минуле. Саме в історичному минулому країни треба шукати специфічні особливості нашого роз'єднання, тобто руйнування соціального капіталу. І робити це потрібно чесно й відкрито, щоб усвідомити майбутні дії в напрямі зниження гостроти деяких з них без обвинувачення в цьому один іншого.

Апріорно всю сукупність чинників, що роз'єднують громадян України, можна поділити на 3 групи, групують на таких історично-хронологічних позиціях.

Першу групу чинників складають ті, які виникли тільки за період незалежності України як наслідок неефективних (в тому числі — політичних) дій за період з 1991 до 2011 року. Йдеться про виникнення масової недовіри до влади, а також різке розширення населення на бідних і багатих не за результатами праці, корисної для суспільства (рис. 1.)

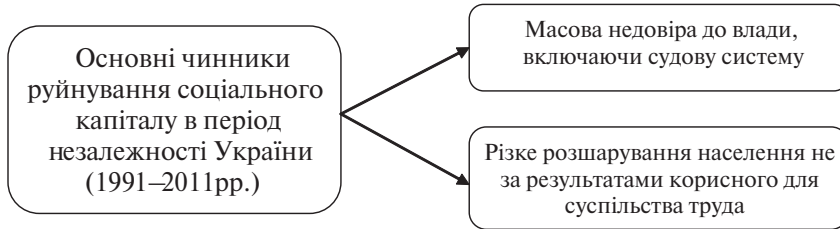

Рис. 1. Перша група основних чинників роз'єднання громадян України як наслідок неефективних дій влади

Друга група чинників — складає те історичне коріння, яке виникло з 1939-го року (після приєднання Західної України до СРСР), а проявилось воно за роки незалежності України. Тут також можна виділити два чинники — протиставлення «героїв» однієї географічної частини країни іншим, а також протиставлення української та російської мов. Ця група чинників має особливий характер. Їх загострення сьогодні взагалі унеможливує якусь згуртованість нації. На жаль, іноді неефективні дії влади загострюють цю проблему.

Понад те, недоліки дії влад щодо цих чинників можуть спровокувати сепаратистські настрої в країні. У зв'язку з цим дані чинники потребують дуже великої обережності в умовах, коли кожний мешканець України ще не повною мірою усвідомив свій статус громадянина незалежної держави.

Та особливе значення має і великої уваги потребує третя група чинників руйнування соціального капіталу. Вони не завжди наявні на поверхні, але діють постійно і мають глибинні історичні коріння. Мова йде про самоізоляцію від вирішення суспільних проблем («моя хата скраю...») і, головне, заздрість («щоб у мого сусіда...») (рис. 3).

Метою цієї статті не є занурення в пошук історичних підтверджень таких висновків, тому автор робить спробу пояснити наявність цих двох чинників лише деякими окремими екскурсами в давню історію. Йдеться, зокрема, про те, що Україна не мала своєї державності впродовж століть, будучи під протекторатом інших країн. Це не могло не позначитися в приниженні людської гідності, і, як наслідок, усвідомленим відчуженням українця від суспільних проблем, які «нехай вирішує той, хто це повинен робити». Немає сумніву, що при формуванні громадянського суспільства в Україні «моя хата скраю» буде істотно гальмувати цей процес.

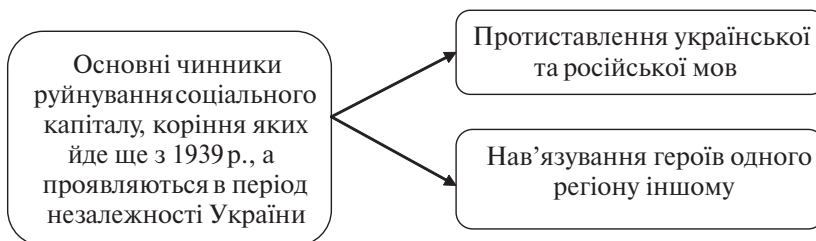

Рис. 2. Друга група основних чинників роз'єднання громадян України як наслідок недавнього історичного минулого і неефективних дій влади

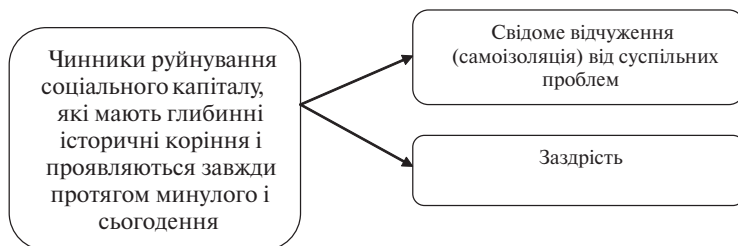

Рис. 3. Третя група основних чинників роз'єднання громадян України як наслідок історичного минулого

Характерною ментальною рисою українців є заздрість, яку дуже чітко відобразив Т.Г. Шевченко в «Гайдамаках», а саме:

Того ж батька, такі ж діти —
Жити б та брататься.
Ні, не вміли, не хотіли,
Треба роз'єднаться!
Треба крові, брата крові,
Бо заздро, що в брата
Є в коморі і на дворі,
І весело в хаті! [11, с.118].

На думку автора, глибинною причиною виникнення заздрості можуть бути як мінімум два фактори. По-перше, це якраз те приниження людської гідності, про яке вже мова йшла вище. По-друге — це неповага до чужої праці, в тому числі як наслідок багатства на природні ресурси. Цей фактор: «неповаги до чужої праці» підтверджується як низьким рівнем винагороди за працю протягом багатолітньої історії існування населення України, так і характерним відчуженням інтересів влади від інтересів пересічних громадян.

В цілому автор не претендує на ґрунтовні пояснення джерел виникнення вищезазначених чинників — їх ще треба вивчати — роз'єднання наших співвітчизників (відповідно низького запасу соціального капіталу України), проте дії цих чинників де-факто неможливо ігнорувати при проектуванні позитивних трансформаційних процесів в Україні на майбутнє.

Отже, з цього можна зробити один, але дуже важливий висновок: саме низька самодостатність більшості мешканців Українських земель, обумовлена історією країни, є ключовим підґрунтям заздрості і самоізоляції від суспільних проблем.

Такий висновок має конструктивний характер у двох аспектах. По-перше, він дає можливість пояснити, на думку автора, дії всіх інших чинників роз'єднання населення України, по-друге, дає ту одну ключову ланку, потягнувши за яку можна поступово витягнути весь ланцюг проблем, в яких загрузла держава. Сьогодні, коли країна перебуває в системній кризі як у замкнутому колі, потрібно шукати саме таку ланку. Мова йде про низький рівень самодостатності громадян України (рис. 4.)

Чим можна, наприклад, пояснити такі невдалі (для суспільства) дії управлінської еліти, які привели до вражаючої недовіри до влади? Що обумовлює збагачення одних за рахунок інших? На ці питання відповідей може бути забагато, включаючи не-професіоналізм, аморальність, жадібність та інше. Але в основі їх буде одне: низька самодостатність людей, в тому числі невпевненість в собі, а вже потім в інших.

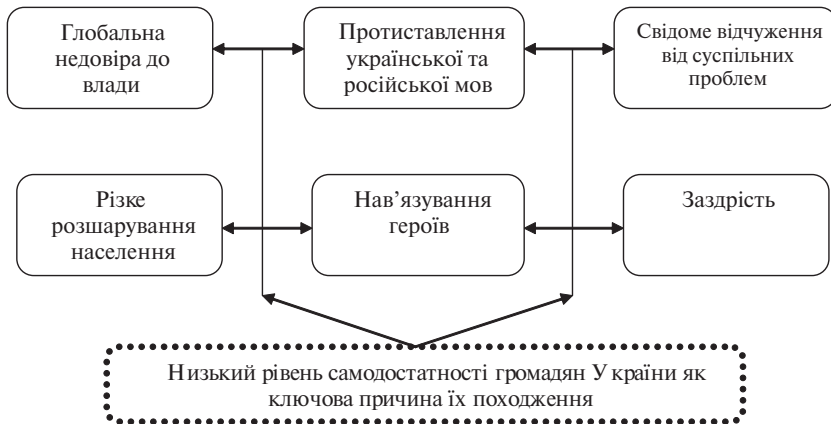

Рис.4. Класифікація основних чинників руйнування соціального капіталу в Україні

Те ж саме можна сказати про інші чинники роз'єднання людей в Україні. Самодостатні управлінці і політики ніколи не загострювали б мовне питання і нав'язування «героїв», а самодостатні пересічні громадяни не реагували б так болюче на ці проблеми.

На думку автора, підвищення рівня самодостатності людини є наріжним каменем нарощування соціального капіталу в Україні і, як наслідок, джерелом успішної модернізації економіки, держави і суспільства. Маючи на увазі, що в основі вищезазначеної модернізації знаходиться людина, для якої і за допомогою якої здійснюється ця модернізація.

У зв'язку з вищенаведеним висновком можна висунути гіпотезу: якщо вдасться визначити шляхи підвищення самодостатності більшості громадян України (мешканців сіл, селищ, міст, працюючих і безробітних, представників бізнесу і державних структур, керівників і пересічних громадян), тоді реальними стануть як нарощування соціального капіталу, так і позитивні трансформаційні процеси в українському суспільстві.

Проектування концептуальних напрямів нарощування соціального капіталу в Україні.

Оскільки низька самодостатність є категорією специфічної ментальності більшості українців, яка сформувалась протягом століть, то природно постає питання — чи можливо взагалі забезпечити її підвищення в найближчому майбутньому?

Апріорі можна припустити, що це реально за певних умов, якщо цьому сприятиме вся система державного управління, а сам підхід до вирішення питання нарощування соціального капіталу буде системним. Спробуємо здійснити такий підхід у межах цієї статті.

Спочатку потрібно визначитися, яка людина є самодостатною як віч-на-віч, так і в оточуючому соціумі. При цьому потрібно зробити одну примітку: необхідно навчитися відділяти головне із множини другорядного, що завжди супроводжує будь-яке складне явище, — це, зокрема, таке поняття, як «самодостатність людини».

Так можна стверджувати, що самодостатній людині притаманна впевненість у собі (але це не треба плутати з самовпевненістю). З чим може бути пов'язана така впевненість? На думку автора, це пов'язано, передусім, з рівнем самореалізації людини в різних сферах її життєдіяльності. При цьому особливої уваги потребує розгляд як

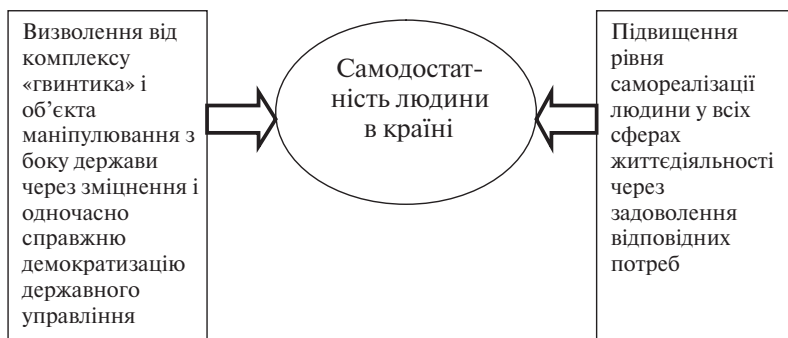
мінімум — сфери трудової діяльності (є ще сфера, яка пов'язана із знаходженням людини взагалі в державі; сфера особистісного життя — родина; за місцем проживання та відпочинку; сфера освіти).

Справді, якщо людина знайшла рідню, яка відповідає природнім професійно-особистісним якостям, ще й добре професійно підготовлена, вміє реалізувати знання на практиці, статус якої визнається керівництвом і колегами, — це і буде сприяти появі впевненості в собі. Але при цьому ще треба додати належну матеріальну винагороду за працю та гідні умови праці. Також важливо, щоб працівник відчував свою корисність в організації, де він працює, через бачення свого внеску в опосередковані чи прямо корисні кінцеві результати діяльності цієї організації (орієнтовані на задоволення потреб тих чи інших споживачів).

Така людина з задоволенням іде на роботу і почуває себе там впевнено. Це дуже важливо з точки зору підвищення рівня самодостатності людини, але ще не достатньо, бо є ще сфера особистісного життя (наприклад, родина), де самореалізація досягається через знаходження взаєморозуміння і сумісності. Є ще й такі сфери життєдіяльності, як освіта і сфера за місцем проживання та відпочинку, де самореалізація здійснюється через задоволення відповідних потреб у комунальних послугах, муніципальному обслуговуванні, громадському транспорті, безпеці життя, екологічній безпеці та інших потреб, задоволення яких є компетенцією місцевих органів влади.

Таким чином, можна дійти висновку, що людина, яка має високий рівень самореалізації у вищезазначених сферах життєдіяльності, в першу чергу трудовій сфері і сфері родини, і є людиною значною мірою самодостатною, впевненою в собі.

Однак в житті мало що залежить від самого пересічного громадянина, який є «гвинтиком» і об'єктом маніпулювання в діючій системі державного управління. Саме тому самореалізація людини в державі, в якій вона проживає, відбувається не тільки у певних сферах життєдіяльності, а і через відчуття себе суб'єктом побудови держави і поступове визволення від комплексу «маленької людини», «гвинтика» і об'єкта маніпулювання, також через гордість за державу, в якій влада піклується про свій народ, через довіру до влади та інше. Це можливо за умов зміцнення влади і водночас посилення справжньої демократизації державного управління, що сьогодні ніяк не повернує «обличчям» до своїх громадян. Таким чином виявляються основні концептуальні напрями підвищення ступеня самодостатності більшості громадян України (рис. 5).

Рис. 5. Концептуальні напрями нарощування соціального капіталу через підвищення ступеня самодостатності людини в країні

Отже, постає актуальна проблема пошуку ефективних засобів поєднання цих двох концептуальних напрямів нарощування соціального капіталу з тим, щоб через систему управлінських дій реалізувати їх на практиці.

Технологічні шляхи нарощування соціального капіталу. Україна є державою з унікальною системою суспільних відносин, суттєво не змінивши які навряд чи реально «підняти країну» до європейських чи світових стандартів демократичного суспільства. Особливо наочно це відчувається в діях парламентарів і організації виборів на основі пропорційної системи, після проведення яких депутатів вже не можна називати «народними», бо народ повністю усунутий від впливу на цих депутатів.

Унікальна система суспільних відносин в Україні характеризується ще одним специфічним явищем — слабкою соціальною відповідальністю парламентарів, працівників усіх структур державного апарату, а також бізнесу за кінцеві результати своєї діяльності, які саме і мають бути пов'язані з підвищенням рівня самореалізації громадян (у межах загальнолюдської моралі та національної свідомості). Але показників, які відображали б соціальну відповідальність цих структур, поки що немає.

За цих умов треба використати таку унікальну технологію, яка зуміла б поєднати кардинальну демократизацію державного управління з виявленням соціальної відповідальності структур влади і бізнесу, що значно підвищило б довіру до влади і об'єднало самих різних людей.

Повторюємо: технологія такого поєднання справді має бути унікальною, яку ще не використовували інші країни, але яка частково вже була застосована в Україні в одному з міст у 1997 — 1999 рр. [12, 13].

Йдеться про унікальну соціальну технологію, що базується на добровільному масовому щорічному опитуванні мешканців сіл, селищ, міст за допомогою місцевих депутатів за своїми округами. Головним інструментом такого опитування є специфічна анкета, яка була вперше апробована ще в 1998 р. [12, 13].

Звісно, що головним недоліком будь-яких соціологічних опитувань є емоційний фон, який часто викривляє думки респондентів. Тобто за поганого настрою відповіді будуть одні, а при доброму — інші. Щоб зняти цей емоційний фон, в анкеті передбачено «відкрити сторінку», де респонденти висловлюють причини своєї незадоволеності щодо кожного фактора в кожній з п'яти анкет, які відповідають п'яти сферам життєдіяльності людини.

Оскільки формат статті не дає можливості повністю розкрити зміст цієї унікальної об'єктивної технології (УОТ) соціологічного опитування, то визначимо лише її опорні положення:

1) кожна людина як особистість і головна продуктивна сила суспільства являє собою піраміду потреб (згідно з А. Маслоу) за п'яти її видами: від фізіологічних потреб до самореалізації — як вищої потреби;

2) самореалізація кожної людини здійснюється в п'яти сферах життєдіяльності через задоволення відповідних потреб: у сфері трудової діяльності; особистісній сфері (родині); за місцем проживання та відпочинку; в системі освіти; в цілому в державі;

3) виявлення рівня самореалізації особистості здійснюється методом одержання суб'єктивної інформації від респондентів — мешканців сіл, селищ, міст, які добровільно беруть участь в опитуваннях;

4) для опитування респондентів використовуються специфічні закрито-відкриті анкети, за допомогою яких можна:

- об'єктивувати суб'єктивну інформацію від респондентів щодо рівня задоволення своїх потреб;
- виміряти кількісною мірою рівень задоволення потреб кожної людини через застосування кваліметричних оцінок;
- одержати інформацію для формування заходів планів соціально-економічного розвитку сіл, селищ, міст;

5) техніка проведення такого масового опитування населення і обробка одержаної інформації пов'язана з діяльністю депутатів місцевих рад на своїх округах, які мають свій інтерес до такої інформації;

6) проведення опитування населення за окресленою схемою не потребує якихось значних фінансових витрат з місцевих бюджетів.

Таким чином, можна побачити особливості проведення такого соціологічного опитування населення, що здійснюється не за стандартними технологіями вибіркового дослідження якихось конкретних явищ.

Інтерпретація цих даних дає уявлення щодо результатів такої технології. По-перше, довіра до влади починає зростати вже з початку проведення соціологічного опитування. Адже самих людей вперше запитують про те, яке у них життя за якістю, тобто наскільки задовольняються їхні потреби. Кваліметричні виміри дають показники від 1,0 (повністю задоволені) до 0,0 — повністю незадоволені. Необхідність відображати в анкетах причини незадоволення своїх потреб об'єктивізує відповіді громадян, усуваючи емоційний фон цих відповідей.

По-друге, довіра до влади ще більше може зрости, якщо будуть оголошуватись сукупні показники рівня задоволення потреб (самореалізації) мешканців сіл, селищ, міст. При цьому щорічні опитування дають інформацію щодо динаміки цих показників як результатів діяльності влади.

По-третє, довіра до влади буде істотно підтримана, якщо інформацію від громадян (щодо причин незадоволення потреб) використати для формування заходів планів соціально-економічного розвитку сіл, селищ, міст. За участю самих громадян у відкритому інформаційному просторі можна встановлювати пріоритети тих чи інших заходів у межах діючого бюджетного фінансування.

За таких умов поступово зникатиме комплекс «маленької людини» в кожному учаснику цього процесу, що вже років через п'ять може реально змінити всю систему суспільних відносин у країні. Отже, на думку автора, цілком можливо досягти підвищення рівня самодостатності громадян за одночасного суттєвого росту довіри до влади через її реальну демократизацію.

Висновки. Україна — держава з надто низьким запасом соціального капіталу. Цьому сприяли як невідомі дії влади протягом 20 останніх років, так і складне історичне минуле країни. У зв'язку з цим потрібно шукати нестандартні, оригінальні шляхи нарощування соціального капіталу, без якого неможливі позитивні трансформаційні процеси в контексті побудови демократичної держави для людей.

Запропонована унікальна об'єктивізована соціальна технологія щорічного соціологічного опитування мешканців сіл, селищ, міст (яка апробована частково наприкінці 1990-х років у м. Вишневе під Києвом [12, 13]), гіпотетично може стати фундаментальною основою нарощування соціального капіталу в країні.

Але це буде лише початком позитивних трансформаційних процесів в Україні. Справді, юридичне закріплення такої соціальної технології у вигляді щорічних місцевих референдумів відкриває шлях до ефективного реформування всієї системи

державного управління за кінцевими результатами. Останніми якраз і є сукупні об'єктивізовані показники рівня самореалізації громадян сіл, селищ, міст (вони характеризуються за сутністю якості життя населення [14]). Орієнтація на ці показники, в решті-решт, надасть можливість реалізувати соціальну відповідальність всіх структур влади і бізнесу. А саме соціальна відповідальність, на думку Е. Лібанової, є «наріжним каменем модернізації суспільства...» [10, с. 34]. Автор цілком з цим погоджується маючи на увазі, що діюча система управління працює без зворотного зв'язку, що є джерелом неефективності і корупції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фукуяма Ф. Что такое социальный капитал? // День. — 2006. — № 177; То же [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.day.kiev.ua/170573/> (14.01.09).
2. Полищук Е.А. Социальный капитал и его роль в экономическом развитии // Вестн. С.-Петерб. ун-та. Сер. 5, Экономика. — 2005. — Вып. 1. — С. 10–16.
3. Сидорина Т.Ю. Социальный капитал организации и социальная политика российского предприятия // Журн. исслед. соц. политики. — 2007. — № 3. — С. 319–334; То же [Электронный ресурс]. — URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2008/0325/analit04.php> (14.01.09).
4. Саградов А.А. Воспроизводство населения и социальный капитал // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 6, Экономика. — 2006. — № 5. — С. 15–31.
5. Шихирев П.Н. От капитала физического к капиталу социальному // Сообщение. — 2002, № 6.
6. Социальный капитал и социальное расслоение в современной России : [сб. ст.] / под ред. Дж.Л. Твигг, К. Шектер. — М. : Альпина паблишер, 2003. — 382 с.
7. Сысоев С.А. Проблемы выявления структуры и функций социального капитала // Науч. тр. Донецкого нац. техн. ун-та. Сер.: Экономическая. — 2007. — Вып. 31–1. — С. 176–181.
8. Грішнова О. Соціальний капітал: сутність, значення, взаємозв'язок з іншими формами капіталу / О. Грішнова, Н.Полив'ян // Україна: аспекти праці — 2009 — № 5. — С 19–24.
9. Левчук Н.М. Соціальний капітал та здоров'я населення в Україні // Демографія та соціальна економіка, — 2011. — № 1(15). — С.47–56.
10. Лібанова Е.М. Модернізація економіки України в контексті соціальних викликів // демографія та соціальна економіка. — 2011. — № 1(15). — С.24–37.
11. Шевченко Т.Г. Гайдамаки / Т.Г. Шевченко // Кобзар — К.: Проствіта, 2004.
12. Гошко А.А. ССК (система социального контроля) деятельности органов местного самоуправления. — К.: УАДУ при Президенті України, 1999. — 224 с.
13. Гошко А.О. Технологія оцінювання діяльності органів місцевої влади. — К.: УАДУ при Президенті України, 1999. — 76 с.
14. Дмитренко Г.А. Людиноцентрична освіта як імператив підвищення якості життя населення // Економіка і держава. — 2009. — № 2. — С. 39–42.

Стаття надійшла до редакції журналу 16.01.2013 р.

Г.А. Дмитренко

СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ КАК ОСНОВА ПОЗИТИВНЫХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В УКРАИНЕ

В статье исследована проблема социального капитала в Украине как основа трансформационных процессов. Социальный капитал рассматривается с позиции сплоченности нации и возможности вместе созидать Украину, что сегодня является проблематичным. В связи с этим возникает вопрос стратегического характера — исследовать, что является глубинной причиной такой ситуации в Украине, и какие гипотетические направления ее перемены к лучшему возможны. Именно этому и посвящена данная статья. Раскрываются причины низкого запаса социального капитала, которые

обумовлені, в першу чергу, роз'єдиненням людей в Україні, дві з яких виникли ще в давні часи, дві — після 1939 року (приєднання Західної України до СРСР, що проявилось в останні два десятиліття), дві — після 1991 року за період незалежності країни.

Визначається, що ці фактори обумовили таку психологічну особливість рядового українця, якою є його низька самодостатність. В першу чергу це виникло під впливом відсутності державності в Україні впродовж століть. Сьогодні це конкретно проявляється в тому, що люди не є суб'єктами державного ладу. Вони відчувають себе скоріше «винтиками» державного управління, електоратом і об'єктом маніпулювання політиків.

В статті робиться акцент на тому, що підвищення рівня самодостатності рядового українця як фундаментальної основи для збільшення запасу соціального капіталу в країні може здійснюватися в двох стратегічних напрямках, які пов'язані з кардинальною демократизацією державного управління.

В першу чергу, перший напрям — це максимальне залучення жителів сіл, сіл, міст до системи державного управління на мікро-, мезо- і макрорівнях таким чином, щоб люди оцінювали кінцеві результати діяльності владних структур і брали участь в формуванні планів соціально-економічного розвитку цих територій.

Другим напрямом є підвищення самореалізації у всіх сферах життєдіяльності — через задоволення відповідних потреб, що характеризує якість життя цих громадян.

Представлено унікальну соціальну технологію реалізації двох вищезгаданих напрямів, яка одночасно може стати ключовим чинником кардинальної демократизації державного управління в Україні. Розмова йде про щорічні соціологічні опитування населення сіл, сіл, міст з приводу ступеня задоволення їх потреб (рівня їх самореалізації) за допомогою спеціальної анкети, яку поступово юридично закріплюють як якість щорічних місцевих референдумів.

Використання кваліметричних вимірювань дає можливість кількісним чином отримати кінцеві результати діяльності владних структур, в першу чергу показник рівня самореалізації громадян, в п'яти сферах життєдіяльності, який в кінцевому підсумку освітлює якість життя громадян (КЖГ). Це є об'єктивізований суб'єктивний показник КЖГ гіпотетично може слугувати оцінкою кінцевих результатів діяльності структур державного управління на мікро-, мезо- і макрорівнях, що буде сприяти кардинальній демократизації всієї системи державного управління.

Ключові слова: соціальний капітал, трансформаційні процеси, фактори руйнування, самодостатність, самоорганізованість, щорічний соціальний опитування, спеціальна анкета.

G.A. Dmitrenko

SOCIAL CAPITAL AS A BASIS OF POSITIVE TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN UKRAINE

The problem of social capital in Ukraine as a basis of transformational processes is studied in the article. Social capital is examined from the position of national solidarity and possibility of building Ukraine together for people which today are impossible. In connection with this, an issue of strategic character arises — to research the underlying reason for such situation in Ukraine and hypothetical directions of its change for the better which are already possible today. This article is devoted exactly to this question. Reasons for low supply of social capital are revealed, which are conditioned above all things by separations of people in Ukraine, two of which arose as early as old times, two — after 1939 (accession of Ukraine to the USSR, but have manifested in the last two decades), two — after 1991 for the period of nation's independence.

These factors were determined to stipulate such mental feature of ordinary Ukrainian as his low self-sufficiency. First of all it arose due to absence of nationhood in Ukraine for ages. Today this specifically manifests in that people are not the subjects of the political system. Rather, they feel themselves to be «screws» of state administration, electorate and objects of manipulation of politicians.

The article emphasized that increasing the level of self-sufficiency of an ordinary Ukrainian as fundamental basis of increase of social capital supply in a country can be carried out in two strategic directions which are connected with cardinal democratization of state administration.

In particular, the first direction is the maximal involvement of inhabitants of villages, settlements, cities in the system of state administration on micro-, meso- and macro-levels so that people could evaluate eventual result of authority activities and take part in formation of social-economic development plans of these territories.

The second self-sufficiency increase direction in all spheres of livelihood is through the satisfaction of proper necessities, which characterize the quality of life of these citizens.

A unique social technology for realization of the two aforesaid directions which simultaneously can become the key lever of cardinal democratization of state administration in Ukraine is proposed. We are talking about annual sociological survey of public opinion in villages, settlements, cities. Polls concerning the degree of satisfaction of their necessities (level of their self-realization) on a specific questionnaire which are gradually legally fixed as annual local referendums.

The use of qualimetric measurements enables a quantitative evaluation of end results of authority activities. In particular, the index of level of self-sufficiency of citizens in five spheres of livelihood, which ultimately elucidates the quality of life of citizens (QLC). That is the subjective index of QLC can hypothetically serve as objective estimation of end results of state administration on micro-, meso- and macro-levels, which will promote cardinal democratization of all system of state administration.

Key words: *social capital, transformation processes, factors of destruction, self-sufficiency, self-organization, annual social survey, specific questionnaire.*